

Az év elején nagy visszhangot váltott ki az angol nyelvű (szak)sajtóban a nemzetközi kortárs táncszcéna egyik kiemelkedő egyéniségének, Akram Khannak azon nyilatkozata, melyben arra a kérdésre, miszerint szükség van-e több női koreográfusra, meglehetősen félreérthetően reagált. „Don't have more female choreographers for the sake of it” – válaszolta, ami szabad fordításban annyit tesz: „Nem kell több női koreográfus csak azért, hogy legyen.” A *The Stage*-ben megjelent interjúra először Luke Jennings, a *The Guardian* neves tánckritikusa riposztzott a lap online változatában, személyesen szólítva meg Khant, majd nem sokkal később négyszáz, többségében szigetországi táncos és koreográfus – túlnyomórészt nők, de ott volt az aláírók között például Wayne McGregor, a Random alapítója is – intézett nyílt levelet a neves alkotóhoz. Jennings hangsúlyozta: egy ilyen kérdésre adott válasznál nem lehet figyelmen kívül hagyni a nemek közötti egyenlőtlenség szégyenletes és máig fennálló brit tradícióját. Azt, hogy a nagyobb léptékű, nagyobb horderejű munkákat tehetségtől függetlenül általában férfi koreográfusok kapják. A klasszikus tánc berkeiben még elszomorítóbb a helyzet, írta, a patinás Royal Ballet-nál például 1990 óta nem kapott női alkotó koreográfusi megbízást. Ez pedig – ahogy Jennings pár évvel ezelőtti cikkében is utalt rá (*Sexism in dance: where are all the female choreographers?*) – azzal a következménnyel jár, hogy a kortárs közegen kívül születő táncdarabok döntő többsége (akárcsak Magyarországon!) férfi-szemszögből íródik. „Akram, 2016-ot írunk, és látnunk kell, hogy a női koreográfusok ma sem rendelkeznek ugyanazokkal a lehetőségekkel, mint férfi kollégáik” – zárta levelét Jennings.

Hasonlóan reagáltak a nyilatkozatra a nyílt levél aláírói is, hangsúlyozva, hogy Khan kijelentése azért is zavaró, mert – tekintélye és elismertsége révén – hatalmi pozícióból szól, és ezáltal jelentős befolyással bír. Azt sugallni, hogy a női koreográfusok háttérbe szorulása véletlenül alakult ki a táncban, és nem a „szexista infrastruktúra” következménye, szerintük félrevezető. Nincs hiány női koreográfusokban, szögezték le a levélben, csak egyenlő esélyeket kellene biztosítani, hogy akik elérték egy szintet, meg tudják mutatni magukat. „Ahhoz, hogy valami változzon, nem várhatunk ölbe tett kézzel a tánc »nagyasszonyainak« újabb hullámára, akik egyszer majd előbukkannak a semmiből.”

Khan a maga nemében korrekt és kulturált válaszlevelében a tehetség fontosságát hangsúlyozta – értsd: aki tehetséges, ügyis előrejut –, ám ezzel épp mintha a megszólalását ért kritikák lényegét hagyta volna figyelmen kívül. Ezek ugyanis arról szóltak, hogy sok női alkotó tehetsége ellenére sem tud kitörni a rájuk kényszerített skatulyákból.

A szerk.

Elérkezés erre a mezsgyére

BESZÉLGETÉS HÓD ADRIENNEL ÉS MOLNÁR CSABÁVAL

Két név a hazai kortárstánc-palettáról, akiknek munkáiban megdőlni látszanak a női és férfi szerepekkel, testekkel kapcsolatos sztereotípiák. Hód Adrienn, a Hodworks vezetőjét és Molnár Csabát, a társulat táncosát, ki az utóbbi években önállóan is letette alkotói névjegyét (*Dekameron*, *Tropical Escape*, *Eclipse*), Szabó-Székely Ármin, a Hordworks-produkciók dramaturgja faggatta a tánchoz fűződő skatulyákról, női és férfi előadói pozíciókról és a nemi kategóriákra történő reflexiók szabadságáról.

– Összehasonlítva a magyar kortárstánc-szcnét a színházzal, feltűnő, hogy mennyivel több nőt találunk koreográfusi pozícióban, mint rendezőiben. Számotokra ez magától értetődő?

– MOLNÁR CSABA: Ha megnézem a tánc történelmet, azt gondolom, hogy több benne a meghatározó női alkotó. Azt nem tudom pontosan, hogy ez itthon hogyan oszlik meg, de azok az előadások és koreográfiák, amik engem nagyon megfogtak, azok nyolcvan százalékban női koreográfusok munkái. Az másik kérdés, hogy ez a női koreográfus mennyire hordoz idézőjelesen maszkulin jegyeket. Nem testileg kell ezt érteni, hanem személyiségében: domináns, irányít, és nem az odaadó női sztereotípiát képviseli.

– HÓD ADRIENN: Biztos, hogy nem több a férfi koreográfus. Esetleg özeletti egymást a férfi és női alkotók száma.

– A Goli (Budapest Kortárstánc Főiskola) kortárs tán-

Les Ballets Trocadero de Monte Carlo

cos képzésén jelenleg 26 hallgatóból 2 fiú. Ha ilyen arányokkal indul eleve egy képzés, akkor valóban nem meglepő, hogy nagy számban vannak női koreográfusok. Egyszerűen több lány kezd el ezzel foglalkozni. Ennek szerintetek mi az oka?

– MCS: A táncot társadalmilag nőiesebb foglalkozásként tartják számon.

– HA: A szülők hamarabb viszik el a lányukat egy táncórára, mint egy fiúgyereket, akkor is, ha nem akar elmenni. A fiúnak akarnia kell, hogy táncolhasson. Egy lányt beíratnak, hogy szép legyen a tartása, hogy kecsesen mozogjon. Egy anya gondolhatja azt, hogy a lányának meg kell tanulnia szépen mozogni, a fiát meg inkább elviszi cselgáncsra, hogy legyen erős és kitartó. De persze mindig vannak kivételek.

– MCS: Ez le van osztva kulturálisan. A zenét, az éneket és a táncot inkább a nőkhez sorolják, mintha a tánc nem egy aktív dolog lenne.

– De a gyakorlatban ez nem igaz. A baletthez például a könnyedséget és finomságot kötjük, pedig a balett-táncosok testfelépítése és fizikumja extrém terhelés és szélsőséges teljesítmények eredménye.

– HA: Igen, de a klasszikánál is, ha megnéznék az átlagos testi adottságokat, száz férfiból kevesebbet találnának alkalmasnak arra, hogy balett-táncos legyen, mint száz nőből. Csípőnyitottság, hajlékonyság, testfelépítés...

– Ezzel most azt mondod, hogy a balettre testfelépítésükben a nők inkább alkalmasak.

– HA: Szerintem igen.

– MCS: Szerintem is.

– És ez a kortárs táncnál is így van? Abban a képzés-

ben, amit ti kaptatok, jelentkezik ilyen különbség a testi adottságok kiaknázásában?

– MCS: Nem. És az, hogy a Goliban most két fiú van, az csak egy előítélet következménye. Marcio Canabarro, a Hodworks egyik táncosa huszonhárom éves korában kezdett el táncolni, mert akkor találkozott először a táncsal. Egy nő hamarabb találkozik élete során a tánc valamilyen formájával. Egy férfi is találkozik vele, de sokszor az van a fejében, hogy ez nőknek való, és ki sem próbálja.

– Te személy szerint találkoztál ezzel a problémával?

– MCS: Nem, engem a szüleim vittek el táncolni.

– HA: Na, akkor ez az egész borította.

– MCS: Apukám fociedző volt, a bátyám focizott, és engem is elvittek focizni, az volt a lényeg, hogy mozogjunk valamit. Viszont, az ő elmondásuk szerint, otthon mindig táncoltam, és ezért beíratk táncolni. Balettnek hívták, de inkább gyerektáncóra volt.

– A Goliban egy-két évtől étekintve mindig jelentősen több volt a lány. De ez a nagyobb nemzetközi iskolákban nincs így. Ahol több jelentkezőből válogatnak, ott több a fiú.

– HA: Igen, de akkor se fele-fele. Arányaiban több a fiú, de ha elmész egy nemzetközi auditionra, ott is a nők vannak többen.

– MCS: A P.A.R.T.S.-ban, a mi osztályunkban több volt a fiú, de ez az osztályvezetők döntése volt, nagy merítésből válogathattak.

– Tulajdonképpen ez azt jelenti, hogy férfiként könnyebb érvényesülni – ha csak a számokat nézzük?

– HA: Akkor igen. A nagyobb együtteseknél a fele-fele arányt igyekeznek tartani. A néptáncnál és a klasszikánál is. Kivéve persze, ha más a koncepció.

Például a Trocadero Balettnél [*Les Ballets Trocadero de Monte Carlo – A szerk.*] férfiak táncolják a női és a férfi szerepeket is.

– MCS: Ez igaz, de szerintem alapvetően az érvényesül jobban, aki nagyon valamilyen. Ez lehet egy nőies férfi vagy egy favágó is, a lényeg, hogy karaktere legyen.

– HA: Igen, de ebben a pillanatban már egy jelenléte nézel, egy fizikumot, egy érzékelést, amit ő ad. Én azon a ponton már elvonatkoztatok attól, hogy férfi-e vagy nő.

– A *Basse danse (2011) óta a Grace (2016) az első Hodworks-előadás, amelyben nem két nő – két férfi a leosztás. Mi ennek a jelentősége?*

– HA: A *Pirkad*-nál volt ez nehéz kérdés, hogy hogy legyen a párleosztás. Volt olyan néző, aki megkérdezte, hogy miért két férfi–nő pár van, és miért nem táncol együtt két nő vagy két férfi. És nem lehet rá jól válaszolni. Mert mit kerülök meg? Ha két nő táncol együtt, akkor nagyon sokan az azonos neműek közti vonzalmon keresztül nézik az egészet. Ha egy férfi és egy nő, akkor is a szexualitást nézik, csak akkor egy hetero kapcsolatba rakják a viszonyt. Ha valaki a nemeken és a nemiségen keresztül nézi a táncot, akkor kikerülhetetlenül bele fog látni ilyen dolgokat.

– *És ha a saját munkáitokat a nemek megjelenítésén keresztül nézitek, mit láttok bennük?*

– MCS: Általánosságban azt látom, hogy ha valakinek az előadásaiban ezek a dolgok nagyon elcsúsznak valamilyen irányba, akkor az tudatosan vagy tudat alatt az alkotó saját beállítottságából ered. Nálam például előfordul, mondjuk, a *Dekameron*ban, hogy férfiak nőnek öltöznek be, vagy nőként viselkednek, de attól még nem erről szól a darab.

– *Azt lehet mondani, hogy téged színpadi elemként érdekel, hogy van egy férfi, aki női pozíciókat vesz fel vagy női asszociációkat kelt?*

– MCS: Érdekel. Most talán az érdekel jobban, hogy meg lehet-e kérdőjelezni ezeket a felépített kate-

góriákat. Annyira jó lenne elvonatkoztatni tőlük, mivel mindenkiben benne van mindkét karakter. Az viszont érdekes, hogy kinél melyik, mi miatt és hogyan erősödött fel. Ami szerintem ezt meghatározza, az az, hogy egy társadalomban mennyire engedheted meg magadnak, hogy megéld a femininitást nagyon macsó férfiként is. Vagy éppen fordítva.

– HA: Nekem erről mindig a wc jut eszembe. Hogy van férfi-wc és női wc, és kiskorunk óta arra vagyunk nevelve, hogy az egyikbe bemehetünk, a másikba nem. Viszont mért ne mehetne be egy nő a férfi-wc-be is, ha nagy a sor? Nem provokálni akar, hanem pisilnie kell.

– *Elképzelhető a kortárs tánc a nemekre és a nemi szerepekre való reflektálás nélkül?*

– HA: Szerintem el, minden az előadás-koncepció kérdése. Van olyan absztrakt kortárs táncdarab, ahol a nemiség természetesen jelen van, de képes egyenrangúságot kialakítani, homogenizálódást. Ezt leginkább fizikális síkon teszi. Formailag, nagyságrendileg ugyanazt táncolják a táncosok, a ruhák olyan kreációk, ahol keverve vannak a női és férfiruházatra jellemző jegyek. Például Trisha Brown több darabja ilyen.

– MCS: Igen, de még nála is van férfiszóló, amiben van egy-két akrobatikus elem. Ez tradícióból hozott dolog, hogy a férfi akrobatikázik, pedig ugyanúgy nő is meg tudná csinálni. De Merce Cunninghamnál például teljesen ugyanazt táncolják.

– *Alkotóként mennyire tudatosan számoltok azzal, hogy az adott koreográfiát férfi vagy nő csinálja? Van olyasmi, ami egy férfi táncoson „mást jelent”?*

– MCS: Emlékszem, amikor Albániában játszottuk az *Ahogy azt az apám elképzelté-t*, a benne lévő férfimeztelenséget nagyon elutasították, míg a nőit elfogadták.

– *Mármint a férfi közönség.*

– MCS: Igen, ez a férfi közönség visszajelzése volt. A nőket inkább kiküldték. De az egy nagyon macsó társadalom.

– *Ilyen reakciót itthon is kaptok?*

– MCS: Ahol mi játszunk, ott nem. Ott a meztelenség önmagában nem osztja meg a közönséget. De nyilván itthon is tudnánk olyan helyre vinni, ahol igen.

– HA: Én se kaptam még itthon olyan reakciót, ami a férfimeztelenséget nehezményezte volna a nőivel szemben.

– MCS: De ez persze esztétikai kérdés is, mert női táncost is tudsz olyan helyzetbe hozni, hogy ne a Botticelli Vénusza jusson róla eszedbe.

– HA: Arra viszont volt példa, férfiak felől, hogy rámutattak a darabon belül olyan részekre, ahol szerintük a férfi inkább kiszolgáltatottabb, esendőbb állapotban jelenik meg. Például az *Apámban* van egy rész, amikor a táncos csak egy pólóban van, és ilyenkor a nemi szerve kilóg a póló alól. Számomra ez egy nagyon szabad képet, egy szabad állapotot hoz be, mondjuk, amikor valaki gyerek, és nyár van, és egy pólóban ül a tóparton, fürdés után. Másoknak ez erőtlenséget jelent: „lógó” hímtag, nincs benne erő.

– *Fontosnak tartjátok, hogy kulturálisan szokatlan sze-*

Eclipse

Dusa Gábor felvétele

Dusa Gábor felvétele

Decameron

repek jelenjenek meg a színpadon?

– HA: Igen, abszolút. *A halandóság feltételeiben* például a harmadik tétel ezzel játszik. Amikor Marcio spicc-cipőben, női frizurakreációban táncol, vagy amikor Garai Juli meztelenül bejön, női szerepben, és egy szerencsétlen, vicces kis állatka lesz belőle, aki rohangál ide-oda, vagy Cuhorka Emese felnagyított fitnesszólója mind ezzel dolgozik. Tudatosan olyan képeket mutatnak meg, amiket a mindennapi életben nem szokás látni.

– MCS: Marcióval a *Tropical Escape*-ben is foglalkoztunk ezzel. Az első részben van egy faun-duett. A faun olyan állat, ami se nem férfi, se nem nő, inkább valami az ember és az állat között. A második részében megjelennek női szerepeket eljátszó férfiak, a feminizmus, a queerség és ennek a társadalmi fogadtatása. De én sokat dolgozom a klisékkel is, vagyis olyan képekkel, amiket nagyon sokszor látunk.

– *Tetten értek olyan pillanatok, amikor a táncos neme nagyon hangsúlyos lesz vagy teljesen eltűnik?*

– HA: Érdekes, mert olyan pillanatok jutnak eszembe, amikor nem a nemi oldalról látom azt egy táncosról, hogy férfi vagy nő. Amikor Juli bejön *A halandóság* elején, akkor ott egyértelműen beugrik, hogy ez egy nőnek a szenvedése. De ezt az állapota hozza be, az a hangvilág, az a gesztusrendszer, ahogy mozog, és nem a testi felépítése. És amikor a *Grace*-ben Csabi arról beszél, hogy mit csinálna, ha nő lenne, akkor hangsúlyossá válik, hogy egy férfi képzelet el. Tehát

egy gondolati, verbális út hozza be azt, hogy találkozom azzal, hogy ő egy férfi.

– MCS: Belülről, táncosként nekem szinte sosincs jelentősége. Adriennel nagyon a fizikalitás felől közelítünk a munkákban. A másik táncosnak ugyanúgy van lába, keze, ugyanolyan testi mechanika mozgatja. Sokkal inkább technikai kérdés az egész. Amikor új emberrel kerülsz a próbaterembe, akit nem ismersz, ott mindig van egy határ, akár férfi, akár nő, amit le kell vetkőzni, hogy el lehessen kezdeni dolgozni. Vagy valamikor éppen nem kell, mert ez kezd el működtetni az egészet, hogy van köztetek egy feszültség a nemiség, a testi vonzalom, az identitás szempontjából, ami ezt az egészet hajtja. De sokszor átlépendő dolog: kezdjük el, menjünk le nullára, ahol te vagy, én meg én vagyok.

HA: Szeretem megmutatni az emberben a másik oldalt is, a külső jegyekkel szemben is. Tehát számomra valóságos egy férfi, aki nagyon feminin is tud lenni, és egy nő, aki maszkulin. Persze vannak külső elvárások, amikhez idomulunk, de az életből való tapasztalás teljesen mást mutat. Az őszinteségen keresztül, ha biztonság van, kiderül, hogy mind egyformák vagyunk. El lehet érkezni erre a területre, erre a mezsgyére. És az annyira szabad és boldogságos, amikor nem a nemiség határoz meg, hanem a jelen lévő érzékelésem, az érzéseim, a gondolataim. Én sokszor keveredek a munkáimban erre a területre, és élvezem ennek a szabadságát.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: SZABÓ-SZÉKELY ÁRMIN